Openingsrede van de voorzitter van het Centraal Comité van A.R. Kiesverenigingen, Dr. W. P. Berghuis

GEZAG EN VRIJHEID

Procedure, gevolgd bij de herziening van het program.

Vandaag is het dan zover, dat het ontwerp van het zeer breed herzien Beginsel- en Algemeen Staatkundig Program van onze partij de beslissende uitspraak moet verkrijgen van haar hoogste en tegelijk breedste orgaan, de Deputatenvergadering. Daarom is het voor ons allen een belangrijke dag, een dag, waarop wij weer eens met elkaar bepaald worden bij de basis van ons politiek belijden en van ons praktisch-politieke streven.

De herziening van het Beginselprogram is bij ons geen veelvuldig en geen vluchtig werk. Niet veelvuldig, want de vorige vond plaats in 1934 — dat tijdsbestek betekent niet alleen nogal wat in jaren, maar vooral in gebeurtenissen —; en niet vluchtig, want de voorbereiding van deze herziening heeft vele jaren van intensieve arbeid in beslag genomen, ook al is het dan geen 16 jaar, zoals ik hier en daar vermeld vond. Over deze beide verschijnselen zijn van sommige zijden wel eens enigermate smalende opmerkingen gemaakt. Maar laten wij ons daarvan niet teveel aantrekken. Hoe groter de beteke-

nis is, welke men aan de innerlijke waarde en de in het verleden afgewogen inhoud van een stuk als dit toekent, des te voorzichtiger wordt men in het overhoop halen daarvan.

Nu schijnen in onze, ook innerlijk, heftig bewogen tijd snelheid en overhoop-halen vaak meer aan te spreken dan voorzichtigheid en bedachtzaamheid — en ten aanzien van de aan de oppervlakte liggende zaken heeft dat ook vaak veel aantrekkelijks — maar bij zaken als die van een Beginselprogram mogen zij toch bepaaldelijk niet teveel vat op de handelwijze krijgen.

Het is als met de Grondwet. Na de oorlog stond velen een spoedige en generale herziening van onze Nederlandse grondwet voor de geest, onder de indruk als zij waren van het geweld van het nieuwe tijdperk, dat wij waren binnengetreden. In feite is het bij een aantal incidentele herzieningen gebleven. En ik geloof, dat dat verstandig is geweest,

juist omdat men in een tijd, waarin zoveel in beweging is niet teveel moet proberen ineens vast te leggen overeenkomstig de bewogen indrukken van een bepaald zij het ook hevig moment.

Nu ga ik overigens ook zeker weer niet zover, dat ik van oordeel zou zijn, dat de herziening van ons a.r. program niet eerder haar beslag zou hebben moeten krijgen. De heer Schouten weet, dat ik het liefst had gewild, dat deze zaak nog tijdens zijn voorzitterschap was afgedaan. Maar ook daarna hebben bepaalde omstandigheden, zoals het inspelen van de nieuwe leiding, ziekten, kabinetscrises, enz. een vertragende invloed op de afdoening gehad. Maar dergelijke motieven wil ik in hun betekenis toch ook niet overtrekken. Daarvoor zijn zij te bijkomstig.

De vrij lange duur der voorbereiding is m.i. echter in het bijzonder het gevolg geweest van twee omstandigheden, welker waarde en betekenis niet mogen worden onderschat, en waarop ik iets nader wil ingaan.

Grondige behandeling.

Daar is in de eerste plaats de zeer grondige wijze van behandeling. Om te beginnen zijn door commissies en sub-commissies vele gezaghebbende anti-revolutionairen voor het bestuderen en ontwerpen van een herziening ingeschakeld. Dat heeft geleid tot twee rapporten, het eerste van de commissie-Donner over de eerste vijf artikelen en het tweede van de commissie-

Schouten over de rest, rapporten die onder vertrouwde signatuur in 1955 bij het Centraal Comité ter tafel lagen en als uitgangspunt voor een verdere behandeling hebben gediend.

Ik moge in dit verband allen, die in commissoriaal opzicht hebben medegewerkt, bij deze zeer hartelijk dank zeggen voor het inbrengen van hun tijd, kennis en wijsheid.

Daarna is gevolgd de behandeling door de partij zelf. Tot twee keer toe is de zaak aan alle kiesverenigingen voorgelegd, eerst informeel, als commissie-ontwerp, daarna formeel als officieel ontwerp van het Centraal Comité. Beide keren heeft — het is gebleken uit het zeer grote aantal opmerkingen en amendementen — de partij zich over de volle breedte ernstig met de zaak bezig gehouden.

En dat niet tevergeefs. Want deze procedure heeft op belangrijke punten een aanwijsbare invloed gehad op vorm en inhoud van het ontwerp, zoals het thans voorligt.

Met alle respect voor het belangrijke resultaat van het werk der voorbereidingscommissies, meen ik te mogen stellen, dat het ontwerp door het meespreken van de partij niet naar omvang maar wel in betekenis en in opzet is gegroeid.

Het geeft dan ook, naar ik meen, thans een zo duidelijk mogelijke weergave van hetgeen momenteel in deze dingen in onze partij als geheel leeft en wordt aangehangen. En dat is zeker geen absoluut criterium, maar het is toch wel uitermate verheugend. Het aanhangige ontwerp is daardoor in geen enkel opzicht een opgedrongen zaak, waar men uit beleefdheid of vriendelijkheid ja tegen zegt. Men poneert nogal gauw eens, dat de „heren" het toch wel uitmaken en dat de brede massa der leden het dan maar heeft te slikken. De gang van zaken met betrekking tot dit ontwerp Beginselprogram heeft echter duidelijk gedemonstreerd, dat dit zeer beslist niet het geval is, wanneer de leden van de geboden gelegenheid tot mede-spraak ernstig gebruik maken.

Program 1878 — program 1961.

Er is ongetwijfeld een aanzienlijk verschil tussen de wijze van tot stand komen van dit herziene program en ons eerste, van 1878 daterend program van beginselen.

Het eerste is gesteld en geschreven uit de magistrale hand van één figuur, één man, die daarmee vertolkte wat leefde in de veelal nog onmondige harten van een brede volksgroep, en

met een zodanige visie, dat dit program het er tot nu toe zonder wezenlijke geestelijke kleerscheuren heeft afgebracht, maar al met al toch zonder een belangrijke georganiseerde inspraak van de leden zelf.

Het huidige ontwerp is een product van deze tijd, in nuchter-collegiaal verband opgesteld, maar met inspraak van de mondig-geworden volksgroep, welker opvattingen het ook thans vertolkt.

Tussen haakjes zij opgemerkt, dat het wellicht aanbeveling verdient na te gaan of en in hoeverre in uitgebreidere vorm dan tot nu toe ten aanzien van bepaalde actuele politieke aangelegenheden in georganiseerd verband de in de partij

levende opvattingen kunnen worden gepeild.

De versie-Kuyper van het Beginselprogram heeft ook nu nog bepaaldelijk haar kracht van aanspreekbaarheid niet verloren. Het tijdens de voorbereiding van de herziening in onze kring soms gehoorde betoog, dat het beter zou zijn het oude program in zijn algemeenheid ongerept te laten en zich te beperken tot enkele noodzakelijke technische veranderingen, is op zichzelf zeker niet geheel zonder grond. Het oude stuk heeft ongetwijfeld iets „sacraals" ten aanzien waarvan men zou kunnen aanvoeren, dat het ondanks de gewijzigde omstandigheden het best in zijn waarde kan worden gelaten.

Toch is deze weg, naar ik meen: terecht, niet gekozen. Daarvoor is het oude program tenslotte, hoezeer ook geschreven door een magistrale figuur met grote visie, naar opzet, vorm en toon te zeer een weergave van de tijd van toen en afgestemd op de omstandigheden van toen.

Karakter der herziening.

Gekozen is de weg van een generale herziening. Als zodanig is dit ontwerp dus geen geheel nieuw stuk. Het draagt naar opzet en vorm duidelijk het karakter van een herziening van wat er was. Daar zit uiteraard veel goeds in, want tenslotte ligt de huidige Anti-Revolutionaire Partij in geestelijk politieke zin stellig in het verlengde van die van de generatie van het begin.

Aan de andere kant kan ik mij echter ook best voorstellen, dat velen van mening zullen zijn, dat deze gekozen weg van „wèl een generale herziening, maar geen geheel nieuwe aanpak" iets tweeslachtigs heeft. Nu moet men overigens, als het om een Beginselprogram gaat, ten aanzien van een nieuwe aanpak ook weer geen overdreven wensen koesteren, want een Beginselprogram is tenslotte geen vlot propaganda-geschrift, maar een zakelijk document, waarin grondslagen en algemene richtlijnen zijn vastgelegd. Wat dit betreft, bevinden wij ons met de grondwet en met de grondwetgever in goed gezelschap.

Ik heb hiervoor de opmerking gemaakt, dat het ontwerp, toen het na de commissoriale voorbereiding door de partij is

gegaan, naar inhoud en opzet is gegroeid. Dat wil niet zeggen, dat het werk van de deskundigen-commissies op het ogenblik dat het werd gedaan niet compleet is geweest. Maar de partij-organen hebben dit vóór gehad op de studie-commissies, dat zij vijf jaar later in de tijd de zaak hebben mogen beoordelen. En dat is ondanks de kortheid van het tijdsbestek van vijf jaar een bepaald niet te verwaarlozen factor, die ongetwijfeld op zichzelf reeds de lange behandelingsduur heeft gerechtvaardigd, want evenals de politiek zelf ontwikkelt ook de politieke gedachtenvorming zich in onze tijd bijzonder snel.

Daarom ben ik er mij ook volledig van bewust, dat er onder ons mensen kunnen zijn, die van een herzien Beginselprogram gaarne meer hadden verwacht dan hetgeen thans voorligt, iets van een grotere visie en een forsere greep van de reformatorisch-christelijke politiek op allerlei aangrijpende vraagstukken in de moderne wereld van vandaag en vooral in die van morgen, en die misschien zullen vragen: is dit alles? En dan zeg ik: Ja, dit is voor het ogenblik alles, en het onderstreept misschien onze menselijke kleinheid en machteloosheid, maar het is aan de andere kant toch ook beslist niet weinig wat wij nastreven. Al voeg ik er ook direct aan toe: maar dit betekent niet, dat wij er zijn.
Overgangstijdperk.

En dit brengt mij tevens op een andere omstandigheid dan de hiervoor genoemde grondige behandeling, die op de duur van de totstandkoming van dit herziene program van invloed is geweest. Wij leven zichtbaar en voelbaar in een overgangstijdperk. Van de ene historische fase, nationaal en vooral ook internationaal, in de andere. Het nieuwe beginselprogram draagt daarvan ongetwijfeld ook de sporen en vertoont stellig op bepaalde punten de kenmerken van een overgang sstuk. En vindt u dat zo verwonderlijk? Ik eerlijk gezegd niet.

De continuïteit met het verleden is in ernstige mate door-
broken, en met de nieuwe tijd zijn wij, ook voor de praktische beleving van de christelijk-politieke opdracht nog niet in alle opzichten klaar, niet gereed. Dat heeft voor een partij als de onze, die de naam had en ook wel eens de indruk wekte van met de dingen wèl klaar, wèl gereed te zijn, zijn praktisch- bezwaarlijke kanten. Maar het is toch, geloof ik, nog belangrijker

om het „niet-klaar-zijn” open te constateren en het te zien als een voor ons zelf gezonde zaak. Immers, het betekent, dat de politiek, die wij willen of die onze partij wil, een levende zaak is, welke betrokken is in de worsteling van deze tijd met de gehele wereld in beweging, zowel naar de omstandigheden als naar de geesten. En ik dacht, dat het voor onzelf nuttig en noodzakelijk is om te weten, dat dit zo is.

Verdere ontwikkeling van onze politieke boodschap.

Het betekent, dat wij vandaag wel een streep moeten zetten onder het werkstuk, dat een weloverwogen weergave is van het anti-revolutionaire denken in de huidige fase der historie, maar het betekent tevens, dat wij vandaag geen streep mogen zetten onder het Bijbels-politieke denken zelf, als zijnde een niet tijd- en locaal beperkte zaak. Maar dat wij, integendeel, direct na vandaag samen verder hebben te werken aan een ontwikkeling van onze politieke boodschap, waardoor wij concreet een versterkte greep kunnen doen op de ziel van ons volk in zo sterk veranderende omstandigheden.

Dit alles betekent echter in genen dele, dat het stuk, dat wij vandaag moeten vaststellen, zonder waarde is voor de formulering van het reformatorisch-christelijk politieke denken. Zeer zeker niet. Het is, uitgaande van dezelfde grondbelijdenis van het program van de vorige eeuw, dat ontstaan is in een periode van nieuwe politieke bewustwording en organisatie in ons land en geschreven met een zodanige greep en visie, dat het het zolang heeft kunnen volhouden, een voortbouwen op de verworvenheden van het verleden. Het is een gegrepen zijn door het heden en het is een worstelen om de toekomst.

Het is overigens voor onszelf en voor anderen nuttig om te bedenken, dat wij niet de enigen zijn, die betrokken zijn in de overgangsperikelen van deze tijd en die niet in alle opzichten klaar voor ogen zien de concrete taak, welke in de moderne

wereld voor ons ligt.

Ditzelfde geldt in feite voor alle geestelijke en politieke stromingen, die een actieve rol willen spelen in de overweldigende ontwikkeling van het mensenleven in deze tijd.

Het is bekend, dat het moderne socialisme vrijwel allerwegen met zichzelf in de knoop zit.

Er is ook beslist geen sprake van een afgerond beeld van het moderne liberalisme in politiek opzicht.

En ook het hedendaagse Rooms-Katholicisme ontkomt niet aan de worsteling omtrent het concreet positie kiezen in de warreling van deze tijd, voorzover het zich niet prijs geeft aan opportunisme maar met de geestelijke grondslagen van zijn belijdenis ernst maakt.

Eigen koers houden.

Ik noem deze dingen niet om onszelf daarachter te verschuilen, maar om duidelijk te maken, dat wij ook voor onzelf te doen hebben met omstandigheden, waarin de gehele wereld in al haar geledingen betrokken is en omdat het enerzijds ons maant tot bescheidenheid, maar omdat het daardoor tevens eenvoudiger wordt om toch te midden van de wereld onze eigen koers te houden zonder door eventueel zelfverwijt van ons wezenlijke apropos te worden afgebracht. Want dit „niet klaar zijn" betekent geen onzekerheid omtrent onze uitgangspunten en omtrent onze opdracht.

Wat ook aan verandering en verwarring onderhevig moge zijn, wat ook de feitelijke positie-keuze soms moge beroeren, het tast niet aan de vastheid van de grondslag, welke wij als basis van ons politieke werk hebben gekozen, en van de goddelijke wet, die ons als richtsnoer dient.

En voorts geldt, dat wij ook in de zo sterk veranderende wereld en de in geestelijk en organisatorisch opzicht op allerlei punten zo weinig vergelijkbare situatie met het verleden van onze nationale samenleving, ons toch bewust blijven, dat wij

zijn de vertolkers van dat stuk nationale volkskracht, dat in de gestalte der Gereformeerde gezindte haar uitdrukking heeft gevonden.

En tevens dat wij ons, wat dit betreft, ook niet lenen voor een geestelijke bandeloosheid en een historische ongebondenheid, waaraan ook zonen dier Gereformeerde gezindte zich blijkbaar hebben overgegeven, als zou onder de indruk van het geweld en de hevigheid van deze tijd alles geheel nieuw moeten worden bezien en aangepakt.

Want hoezeer ook de hevigheid van deze tijd ons moet aangrijpen, zij is op ruim zicht slechts een moment-opname van een veel groter ontwikkelingsproces, waarin de wereld door de eeuwen heen betrokken is, en dat naar omvang en diepte nog heel wat ingrijpender en a ingrijpender is, dan wat wij in ons tijdsbestek acuut beleven. Een verabsolutering van de problematiek van ons korte levensbestaan kan alleen maar wijzen op innerlijke bekrompenheid of eigentijdse hoogmoed.

Toelichting bij het program.

Het Centraal Comité heeft zich, zoals bekend, bewust onthouden van het doen vergezellen van het ontwerp-program door een officiële toelichting. Enerzijds omdat, als het goed is, de inhoud van een basis-program voor zichzelf moet spreken, en voorts omdat vrijwel nimmer is te voorkomen, dat een toelichting met officiële status op allerlei punten een verengde exegese van de inhoud geeft, waardoor wordt gefixeerd, datgene waarvoor aan de toekomstige praktische toepassing en voortgaande studie juist ruimte moet worden gelaten.

Dat neemt echter niet weg, dat er blijkbaar wel behoefte bestaat aan zoiets als een nieuw handboek, waarin op basis van het nieuwe beginselprogram een brede uiteenzetting wordt gegeven van de huidige versie der anti-revolutionaire politiek en geschreven door tot oordelen bevoegde personen. Ik hoop, dat de middelen en de schrijvers daartoe zullen worden gevonden.

Gezag en vrijbeid.

Van mij zal ook uiteraard niet worden verwacht, dat ik in dit betoog een commentaar geef op de algemene inhoud van het nieuwe stuk. Toch zou ik gaarne bij deze gelegenheid uw aandacht willen toespitsen op twee zaken, twee elementen, die steeds een centrale plaats in de anti-revolutionaire politiek hebben gehad, en die ook, zowel in het herziene Beginselprogram als in de hedendaagse praktijk der staatkunde, een onverminderde betekenis behouden.

Ik doel hier op twee begrippen, die in hun onderlinge verbinding vanouds een zeer vertrouwde klank in ons spraakgebruik vormen, door sommigen misschien als een nogal afgezaagde slagzin worden beschouwd, maar die naar hun inhoud nog zo modem zijn als het maar kan en die ook thans de grond-

trekken vertolken van een Christelijke politiek mede ter onderscheiding van andere politieke stromingen. Het gaat om de begrippen gezag envrijheid, die zowel in hun combinatie als in hun onderlinge spanning, altijd een kemachtige uitdrukking van het gezicht der Anti-Revolutionaire Partij zijn geweest.

Gezag.

Het gezag, dat wil in politicis dus zeggen: de overheid, de van Godswege met het zwaard uitgeruste publieke overheid, neemt in het anti-revolutionaire denken een zeer centrale plaats in. Het gaat daarbij voor ons om een direct op de Bijbel betrokken beginsel, dat als zodanig een hartstuk vormt van Christelijke politiek en waarmede een goed inzicht in de aard en de praktijk van de staatkunde staat of valt. Het is een punt, dat wij steeds weer in de politieke strijd voorop stellen en hebben te stellen en dat als zodanig alleen reeds rechtvaardigt een doelbewuste Christelijke politieke activiteit.

Wij staan er sterk mee in de strijd met andere politieke stromingen, maar het is ook een voortdurend bedreigd punt in de politiek, en in onze tijd zeker niet minder dan vroeger.

Ik weet wel, wij zijn wat huiverig geworden voor het gezag, nadat wij aan de lijve hebben ondervonden, waartoe een dictatoriale overspanning van het staatsgezag heeft geleid en onder een ander nog bestaand regiem ook nu nog leidt.

Maar wij zouden een „staatkunde in vrijheid" niet dienen, wanneer wij thans naar de verkeerde kant zouden doorslaan, d.w.z. indien wij de hoge roeping en de zeer bijzondere plaats van de overheid in onze samenleving niet meer naar waarde zouden erkennen en feitelijk in acht nemen.

Overheidsambt als Goddelijke opdracht.

Het zou een levensgevaar voor de staatkunde zijn, indien tegelijk met het badwater van vuiligheden en ongerechtigheden, zoals die steeds en ook in onze tijd de praktijk van het staatsgezag hebben aangekleefd en aankleven, ook het kind, d.w.z. de wezenlijke waarde van het overheidsambt als specifiek Goddelijke opdracht zou worden weggeworpen.

Ik dacht, dat in onze tijd juist de Christelijke staatkunde, zoals wij die voorstaan, op dit punt een bijzondere taak en zorg heeft. Dit raakt zowel het duidelijk stellen van en opkomen voor de zeer specifieke plaats, welke de overheid in de samenleving heeft, als het betonen van respect voor het overheidsambt zelf, mede zich uitend in de wijze van benadering van de dragers van dit ambt. Ik dacht, dat wij te dien aanzien een zegenrijk werk kunnen blijven doen ten dienste van een gezond politiek leven in algemene zin. En dan geloof ik, dat bij anderen een eventuele beduchtheid voor een onzerzijds gaan in de richting van gezagsoverspanning wel niet spoedig zal opkomen, want daaraan heeft het Calvinisme zich nu eenmaal nooit bezondigd, daarvoor is de vrijheidszin als tegenhanger van het gezag ons te zeer aangeboren.

Er is stellig aanleiding om bij een gelegenheid als deze, waarbij het BeginselprogramBeginselprogram wordt behandeld, bij dit punt stil te staan.

Bij vroegere gelegenheden in partijverband heb ik er op gewezen, dat er na de oorlog met name onder de invloed van socialistische opvattingen een hetzij doelbewuste hetzij ongemerkt feitelijke ontwikkeling in gang is gezet, die leidde tot een vervlakking van de onderscheiding tussen de positie van de overheid enerzijds en het particulier initiatief anderzijds, en tot een uitwissing van de grenzen tussen staat en maatschappij, gericht op een vermenging van die beide.

Op deze stellig actuele zaak wil ik thans niet verder ingaan, mede omdat zij door het terugdringen van de socialistische invloed in de laatste tijd niet aan feitelijke kracht heeft gewonnen; maar ik wil er toch op aandringen, dat wij onverminderd op dit verschijnsel het oog houden, omdat het niet alleen uit socialistische koker aanhang verkrijgt, maar in het algemeen een aanwijsbaar gevaar betekent, zowel voor de zuiverheid van de eigenlijke overheids-verantwoordelijkheid als voor die van de eigen verantwoordelijkheid van de burgers en het particulier initiatief. Juist in een tijd, waarin de staat zozeer beslag op het leven legt, kunnen wij daaraan niet spoedig teveel aandacht schenken.

De hoogheid van het overheidsambt.

Maar datgene, waarvoor ik nu in het bijzonder uw aandacht wil vragen, is de erkenning van de hoogheid van het overheidsambt en de waarde, welke wij daaraan in het onderlinge verkeer en in het contact met de overheid moeten toekennen.

Want die hoogheid zal onder ons, ondanks vrijheidszin en afkeer van alles wat naar onderworpenheid, slaafsheid of afgoderij zweemt, toch wel onbetwist zijn.

En dat vloeit uiteraard niet voort uit een veronderstelling, die ons verre is, als zouden de menselijke personen, die het overheidsambt bekleden als mens boven de rest zijn uitgeheven. Maar het is vanwege het Goddelijke ambt dat zij bekleden en dat hen een zodanige plaats in de samenleving geeft en met een zodanige verantwoordelijkheid belast, dat zij een andere wijze van benadering verdienen èn behoeven dan b.v. een bedrijfsdirectie of een verenigingsbestuur, hoezeer ook daaraan een geordend respect verschuldigd is. Het zal niet voor niets zijn, dat in de Bijbel (ps. 82) de overheden „goden” genoemd worden. Het licht hen ambtelijk uit boven andere gezagsdragers.

Geen overschrijding der democratische grenzen.

Nu geloof ik, dat wij in deze tijd moeten oppassen op dit punt niet in een verkeerde richting uit te glijden. Er zijn enkele

verschijnselen, die naar mijn mening een waarschuwing rechtvaardigen. Ik wil enkele noemen.

Nu de overheid in onze tijd zich op een zeer breed terrein met onderscheidene schakeringen van de samenleving bezig houdt en bezig moet houden en dientengevolge in een groot aantal individuele en groepsbelangen regelend ingrijpt, is er in ons democratisch bestel, terecht en gelukkig, sprake van een veelvuldig contact en overleg met allerlei maatschappelijke organen en instanties, en treden derhalve allerlei pressure-groups en vertegenwoordigingen van materiële en ideële belangen op economisch, sociaal, cultureel en ander terrein op voor het bepleiten daarvan bij de overheid met een in vele opzichten gerechtvaardigde ijver en hardnekkigheid.

Dat dit in het bijzonder plaats vindt in de sociaal-economische sector is uiteraard verklaarbaar vanwege 'de mate, waarin de overheid haar invloed juist in deze sector doet gelden.

Maar nu meen ik, dat in het daaruit voortvloeiende intensieve onderlinge verkeer tussen overheid en burgerij, tussen regering en pressure-groups, in de stijl van het contact met die overheid, in de vorm, waarin men zijn wensen en verlangens bij die overheid en de overheidsinstanties aan de orde stelt en
via de publiciteitsmiddelen naar buiten uitdraagt, soms iets tot uitdrukking komt van een niet geheel in acht nemen van de zeer bijzondere positie van die overheid. Ik meen dat er blijkbaar soms sprake is van een beschouwen van die overheid als partij in het gesprek of als een gelijkwaardige onderhandelings-partner Een dergelijke instelling zou tot schade van de wezenlijke waarde ener democratische politiek zijn.

Ik heb hierbij niet b.v. speciaal boeren, vakbeweging of onderwijsmensen op het oog, maar meen, dat wij het ons in onze algemene politieke levensstijl van deze tijd hebben aan te trekken. Ik behoef onder mensen, die de noodzakelijkheid van een Christelijke waardeschatting van de hoogheid van het overheidsambt erkennen, wel niet te zeggen, dat op dit punt een worm aan de wortel van een goede staatkunde en ook een gezonde maatschappij kan gaan knagen

Wat mij voorts opvalt, is dat in sommige kranten de laatste tijd steeds meer, althans in de koppen, — maar die beïnvloeden tenslotte het meest de volksopinie — niet wordt geschreven van minister die of die, maar van De Quay of

Zijlstra of De Pous.

Misschien is het wat gezocht om daarop te attenderen — want soms kan dit ook wijzen op een zeer bijzonder gevoel van waardering en respect, maar dan ook alleen in typisch uitstekende gevallen — en ik wil ook zeker aan een dergelijke familiaire aanduiding van hoge gezagsdragers niet te zwaar tillen — het Duitse systeem van Herr Doktor ligt ons nog veel minder — maar ik wil er in dit verband toch op wijzen, want er zit in deze stijl voor het gevoel van de lezer iets, dat de indruk geeft, of men met een willekeurige persoon Jan, Piet of Klaas te maken heeft en het ambt niet primair stelt. Ongemerkt kan het aan het respect voor het overheidsgezag afbreuk doen.

In de derde plaats zou ik voorzichtig iets willen zeggen over de politieke spot, het humoristisch aan de kaak stellen van regerings- en andere hooggeplaatste personen, zoals die in ons land op een onnavolgbare wijze bedreven wordt door Wim Kan. Voorzichtig, omdat ik niet gaarne aan de kostelijke, gezonde en voor de slachtoffers veelal nuttige wijze van afreageren van de publieke opinie op de „grote heren", door hen ook eens heel eenvoudig in hun menselijke hemd te zien staan, een strobreed in de weg zou willen leggen.

Maar toch dacht ik, dat ook hier soms de grens van het toe-

laatbare heel dicht wordt benaderd, zo niet overschreden. De wijze waarop de heer Kan soms met de minister-president omspringt, mag uit een oogpunt van menselijke zwakheden aan de kaak stellen erg geslaagd schijnen, maar het gaat soms een gebrek aan respect voor het ambt verraden, althans bij anderen veroorzaken

Al met al zie ik in de genoemde verschijnselen, ook al zijn zij stuk voor stuk niet even belangrijk of tragisch, toch iets van te weinig onderscheidingsvermogen ten opzichte van het bijzondere hoogheidskarakter van het overheidsgezag. En ik geloof, dat in het algemeen de gewone man heel goed aanvoelt, dat hier bepaalde grenzen zijn, welker overschrijding hij in zijn hart niet meer geheel kan appreciëren.

Het is in al de genoemde verschijnselen van belang, dat juist terwille van het grote goed der democratie ook de grenzen

van de democratie en van de democratische stijl in acht worden genomen. Een doelbewust hooghouden van het gezag is een levensvoorwaarde voor de democratie.

Vrijheid.

Het andere hartstuk van de anti-revolutionaire politiek is de Vrijheid, historisch-nationaal en essentieel toegespitst op de geestelijke vrijheid.

Het historisch Christelijk vrijheidsideaal, zoals dat bij de geboorte van ons nationaal staatkundig bestaan een stempel op het Nederlandse politieke denken heeft gezet en in feite daarna het gehele volksleven heeft doordrenkt, vindt voor onze tijd, naar ik meen, nog steeds een juiste vertolking in de anti-revolutionaire of christelijk-historische richting.

Ik weet wel, dat er door de geschiedenis van ons volk heen naast de uit de oorsprong van het Calvinisme geboren vrijheidsontwikkeling, zoals wij die aanhangen, via Datheen en Hoedemaker tot in onze tijd toe bijvoorbeeld de Staatkundig Gereformeerde Partij en bij een figuur als prof. Van Ruler, ook een andere stroming op dit punt is geweest en gebleven.

Ik weet wel, dat er ook onder ons nog bepaalde nuanceringen zijn met betrekking tot de interpretatie en de toepassing van ons politiek vrijheidsbeginsel ten aanzien van het praktisch optreden van een Christelijke overheid. De minderheidsnota bij het kortgeleden verschenen subsidierapport, sommige reacties op dit rapport, recente artikelen in Anti-Revolutionaire Staat-

kunde en de discussies op de aan deze vergadering voorafgegane bijeenkomst van het Partij Convent hebben daaraan uitdrukking gegeven. Ik geloof, dat het zeer belangrijk is, dat het onderlinge gesprek over dergelijke fundamentele zaken in de laatste tijd weer op gang is, juist omdat naar mijn overtuiging het onder ons hier gaat om op zichzelf legitieme nuanceringen en grensgeschillen en niet om zwart-wit-tegenstellingen.

En ik weet ook wel, dat het Christenhart er soms wel eens moeite mee heeft om in allerlei gevallen de hulp van de arm ook van een Christelijke overheid niet te mogen inroepen ten behoeve van een Christelijke beïnvloeding van de samenleving.

Positief karakter van ons vrijheidsbeginsel.

Maar ik meen tevens en in de eerste plaats, dat er, noch naar binnen, noch naar buiten, onzekerheid over mag bestaan, dat wij een Christelijk vrijheidsbeginsel huldigen, krachtens hetwelk de overheid, ook als Christelijke overheid, in haar beleid en optreden ten opzichte van de burgers niet discrimineert naar geloof of levensovertuiging, en het Christelijk geloof in zijn onderscheidene uitingen niet met overheidsmiddelen bevoorrecht boven of ten koste van andere geestelijke stromingen. En tevens, dat dit vrijheidsbeginsel is een positief gericht beginsel, dat zijn oorsprong vindt in de taak der overheid om te zorgen voor ruim baan voor de verkondiging van het Evangelie en dat een gelijke vrijheid van andere geestelijke verkondigingen d a a ruit voortvloeit, met dien verstande — maar dat geldt voor beide, christelijk en niet-christelijk gelijk — dat deze vrijheden zich hebben te bewegen binnen het raam van de openbare orde en de goede zeden, als voorwaarde voor de algemene bescherming van de rechten en vrijheden der burgers.

Het positief-gerichte karakter van dit beginsel vindt zijn uitdrukking in art. 5, waarin staat, dat de overheid, als dienares van God, de roeping heeft zorg te dragen, dat Gods Woord zijn Vrije loop kan hebben onder ons volk. Juist in dat verband is het Christelijk vrijheidsbeginsel wezenlijk iets anders dan het liberale. Het is niet neutraal. Het relativeert niet. Het stelt niet vrijheid als doel in zichzelf, maar als een doel-gerichte zaak. Het stelt niet materieel alle geestelijke stromingen op één lijn.

Het stelt, dat Gods Woord zijn vrije loop moet hebben. En daarvan profiteren alle andere geestelijke stromingen, die uit dien hoofde politiek — rechtens van dezelfde vrijheid van loop verzekerd zijn, mits — en nog eens weer, dat geldt voor alle ook voor de Evangelieverkondiging — de grenzen van openbare orde en goede zeden in acht worden genomen.

En daarom, vanwege d i e doelstelling, mag in de Christelijke staat, zoals wij die voorstaan, iedere burger, van welk geloof of welke overtuiging ook, zich verzekerd weten van volledige geestelijke vrijheid en van behandeling op voet van integrale gelijkheid. In politiek opzicht krijgt ieder een gelijke kans. De Christelijke politiek houdt niet in een geestelijk-onverschillige gesteldheid. Integendeel. Maar zij is zich van haar aan de aarde, aan de aardse samenleving gebonden

overheids-opdracht bewust.

Christelijke overheid niet neutraal.

De Christelijke overheid is geen geestelijk neutrale of indifferente overheid. Zij belijdt Gods Naam en heeft daaraan uiting te geven. Zij is in al de op haar terrein liggende arbeid aan Gods geboden volkomen onderworpen. Maar vanwege haar aan de aarde gebonden taak discrimineert zij in geestelijk opzicht in politicis niet de een en bevoorrecht zij niet de ander. Bemest zij op deugdelijke gronden — b.v. via subsidies — de samenlevings-activiteiten van de één, dan doet zij dat — indien zij ook in de desbetreffende sector van het volksleven valt — ook die van de ander. De gelijkheid der burgers geldt niet alleen voor de lasten, maar ook voor de gunsten der overheid.

Zeker, er zullen zich ongetwijfeld bij de toepassing van deze zogenaamde gelijkstellingsgedachte soms voor het Christelijk politiek besef problemen voordoen, b.v. wanneer de concrete vraag aan de orde is of uit dien hoofde overheidssubsidie moet worden toegekend aan bepaalde duidelijk niet-Christelijke geestesstromingen.

Maar de oplossing van dergelijke problemen zal men dan niet moeten vinden in een terzijdestelling van deze gelijkstellingsgedachte zelf, maar door zich ernstig af te vragen of de overheid zich op het desbetreffende terrein in algemene zin, dus ook ten aanzien van Christelijke activiteiten, niet van geldelijke hulpverlening moet onthouden, aangezien zij zichzelf anders in een moeilijke conflict-situatie brengt en in de „nesten” steekt.

Laat ons in dergelijke gevallen het behoud van een in gees-
telijke dingen niet met geld discriminerende overheid meer waard zijn dan het preferent binnenhalen van overheidsgeld voor een goed Christelijk doel. Wij zullen in zaken als deze óf overheidssubsidie moeten afwijzen, óf, wanneer wij de subsidiëring uit een oogpunt van openbaar belang noodzakelijk achten, deze ook moeten aanvaarden voor zaken die overigens vergelijkbaar zijn, doch waarmee wij het niet eens zijn en die naar onze overtuiging niet gericht zijn op de ontplooiing van een Christelijke samenleving overeenkomstig Gods Woord.

De ruimte, welke de overheid aan de Christelijke zaak geeft, mag zij aan de ander nu eenmaal niet onthouden. Dat klinkt neutraal en relativistisch, maar dat is het niet. De ruimte aan de Christelijke zaak staat voorop en is positief.

Christelijke staat niet totalitair.

De Christelijke staat is de staat van de vrijheid, waarin iedere onderdaan naar zijn overtuiging kan leven en ongeacht zijn overtuiging door de overheid op voet van gelijkheid met anderen wordt behandeld, mits hij niet de grondslagen van een geordend staatsbestel aanrandt en de algemene regels van openbare orde en goede zeden in acht neemt. En wij moeten wel uitermate voorzichtig zijn met het beperken van die vrijheid, want het keert zich op een gegeven ogenblik niet alleen tegen onszelf, maar nog meer tegen een op recht en vrijheid ingesteld staatsbestel als zodanig.

Het gaat hier niet om de vraag of wij, als mensen, in absolute zin, ook tegenover God vrij zouden staan — dat dit niet zo is behoef ik hier niet te zeggen — maar dat wij in deze dingen tegenover de staat vrijstaan. De Christelijke staat, zoals wij die zouden willen, is geen, ik onderstreep: geen, totalitaire staat in Christelijke zin, als zou de overheid moeten dwingen om in te gaan. Onze nog steeds niet opgeheven vrees voor de Rooms-Katholieke staatsgedachte is juist het in beginsel totalitaire karakter daarvan.

Wanneer de staat vanwege het openbare belang aan een particuliere activiteit hulp verleent, dan ook op voet van gelijkheid, nog eens weer, mits deze activiteit niet de grondslagen der publieke orde aantast.

De overheid moet ruimte geven aan de Kerk en aan de Christelijke actie. Maar om dit naar aardse rechtvaardigheid te kunnen doen, moet zij dezelfde ruimte geven aan andere activiteiten.

Dit is, dacht ik, de Christelijke politiek, zoals zij in ons land wortel heeft geschoten, in het verleden zegenrijk heeft gewerkt en ook voor het heden van wezenlijke betekenis is voor een gerust en stil leven van alle burgers. Dit is, dacht ik, antirevolutionaire politiek in Reformatorisch-Bijbelse zin.

Christelijke politiek durft geestelijke vrijheid volledig aan.

De adel èn de kracht van de Christelijke politiek is nog steeds, dat zij volledig de geestelijke vrijheid aandurft en ruimte geeft, zonder de hulp van de overheidsmacht, hetzij in de zin van het feitelijke zwaard, hetzij in die van financiële lusten of lasten, ten politieken koste van anderen of ten politieke voordele van de Christelijke zaak. En dat is, dacht ik, ook haar zegen in het verleden geweest.

Elk ander uitgangspunt brengt de Christelijke politiek in een onoplosbare sfeer van krampachtigheid en berooft haar van de rijkdom van een staatsleven, waarin gerechtigheid en vrijheid woont.

Een Christelijke overheid, die een ander uitgangspunt in deze kiest begeeft zich niet alleen op een weg, waarvoor zij niet berekend is, maar hanteert bovendien een tweesnijdend zwaard, dat op een gegeven ogenblik onvermijdelijk tegen de Christelijke staatkunde zelf wordt uitgespeeld.

Laten wij wel bedenken, dat wij door in politicis — dat wil dus zeggen met behulp van het zwaardmonopolie der overheid — een prae te verschaffen of te verlangen voor de Christelijke zaak in onderscheiding van anderen, aan de Christelijke politiek een wezenlijk stuk van haar rijkdom en ruimte ontnemen. Wij staan dan in het brengen van onze Christelijke boodschap niet Vrij meer in en tegenover de wereld. En God zelf heeft voor Zijn Koninkrijk het zwaard van de overheid niet nodig. Dat hebben wij ons goed voor ogen te houden, want anders vervallen wij beslist in de menselijke eigenwaan, waarvan wij anderen verdenken.

Genuanceerde opvattingen bij praktische toepassing.

Ja natuurlijk, — ik heb het hiervoor ook al gezegd — er kunnen inzake de praktische toepassing van dit reformatorisch vrijheidsbeginsel genuanceerde opvattingen voorkomen. Ook zaken als openbare orde en goede zeden zijn tenslotte geen puur-formele en inhoudloze begrippen. De overheid zal zelf ook mede moeten bouwen aan een Christelijke inhoud daarvan. Maar juist omdat het hier gaat om begrippen, wier inhoud in bijzondere mate wordt bepaald door het rechts- en zedelijk norm-besef van het generale volksleven, zal de inhoud in de eerste plaats in Christelijke zin moeten worden verrijkt

door de gesteldheid van het volk zelf. En de verantwoordelijkheid daarvoor ligt dan ook in de eerste plaats bij dat volk zelf en in de vervulling door de Kerk en door onszelf van de roeping tot verkondiging van het Evangelie, waarvoor de overheid de ruimte biedt en heeft te bieden.

Laten wij het in deze dingen niet van de overheid verwachten. Dan zijn wij aan het verkeerde adres, want zij heeft nu eenmaal slechts een beperkte taak, en het kan ons maar afleiden van de verantwoordelijkheid, welke wij zelf als burgers hebben. Laat de geestelijke vrijheid, welke de overheid biedt, ons niet brengen tot de voorstelling, dat alles wat zij vrijlaat goed of indifferent is, maar ons bepalen bij de aanleiding voor die vrijheid, n.1. dat het Woord Gods Zijn vrije loop hebben, want dan komen wij bij onze eigen verplichting terecht en kunnen haar niet op de overheid afschuiven. Dat als overheid toelaten of gelijkwaardig behandelen van wat wij persoonlijk afwijzen is geen dubbele moraal, maar een dubbele gehoorzaamheid.

Vrijheid, geestelijke vrijheid in politieke zin — en het gaat hier over de politieke, over de staatsmacht, die het zwaard hanteert — is een goed van zo hoge orde, dat wij niet spoedig geneigd mogen zijn, al is het ook met de beste Christelijke bedoelingen, daaraan beperkingen aan te leggen.

Beter, dat in grensgevallen te veel vrijheid wordt gelaten, dan dat de geestelijke vrijheid wordt aangetast zoals het ook met betrekking tot de gerechtigheid beter is, dat tien schuldigen vrij rondlopen dan dat één onschuldige wordt veroordeeld. Zo groot is in de staatkunde het goed van het recht. Zo groot is in de staatkunde ook het goed van de geestelijke vrijheid.

Partij met de Bijbel.

Ik heb u nog eens willen bepalen bij enkele wezenlijke uitgangspunten of beginselen voor een Christelijke staatkunde, zoals wij die als belijdende reformatorisch-Christelijke partij stellen en ons volk voorhouden, en zoals die ook in het voorliggende ontwerp-beginselprogram tot uitdrukking worden gebracht. Het behoeft geen betoog dat dit ontwerp uiteraard ook behept is met de gebrekkige eigenschappen van menselijke formulering en menselijk werk.

Maar daarbij mag tevens met grote klem en overtuiging worden gesteld, dat het zijn basis vindt in datgene, wat niet uit menselijk brein is geboren maar in dat wat niet alleen ons, maar alle mensen als Goddelijk gebod en richtsnoer is voorgehouden en geopenbaard. Daarom zal het ons politieke werk tegelijkertijd moeten behoeden zowel voor menselijk sectarisme als voor humanistische oecumeniciteit.

De tweeklank: gezag en vrijheid is steeds in het verleden een sprekende weergave geweest van hetgeen 'de Anti-Revolutionaire Partij in staatkundig opzicht bezielde. Zij zal dat ook in de toekomst kunnen en moeten zijn. Zij moge door onze schuld „afgezaagd" schijnen, zij is het niet. Daarom blijven gezag èn vrijheid, in hun onderlinge verbinding en in hun onderlinge spanning, de fundamentele en leidende richtlijnen, overeenkomstig welke wij, als partij met de Bijbel, nu èn in de toekomst onze diensten willen aanbieden aan het Nederlandse volk, mede ter versterking van de bijdrage van ons kleine land aan de politiek van de moderne wereld van vandaag, God ter eer, Soli Deo Gloria.

En met deze woorden verklaar ik deze buitengewone Deputatenvergadering voor geopend.